

Norge og Russland

Utgitt av: Det kgl. utenriksdepartement
7. juni plassen/Victoria Terrasse
Postboks 8114 Dep.
NO-0032 Oslo

2003

Telefon: 22 24 36 00
Telefaks: 22 24 95 80 / 81

Internett-sider: www.odin.dep.no/ud/
E-post: post@mfa.no infosek@mfa.no

ISBN 82-7177-691-6
E-732 B

Grafisk design: Geelmuyden.Kiese

Produksjon og trykk: Merkur Trykk
Trykket på miljøvennlig papir

2. opplag: 5.000

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Brat paa tvoia!

(Vi er brødre! – Pomor)

Øst og vest møtes i nord	2
Historisk vennskap	3
Grensen – en arena for samarbeid	4
Vi snakkes!	4
Forsvar og sikkerhet	5
Barentssamarbeidet	6
Aktivt naboskap	7
Frisk framtid	8
Tvillingfengsler	9
Urfolkene i Barentsregionen	10
Vern av kulturminner	11
Kolanordmennene	11
Vårt felles skattkammer	12
Gruppereiser til norsk arbeidsliv	14
Nytt liv til pomor-handelen	14
Gråstein, gull og glitter	15
Ordet som møteplass	16
Toneangivende samarbeid	17
Teater	17
Utdanning og forskning	18
Veien til Russland	18
Ungdom fjerner fordommer	19
Norskundervisning	19
Iskalde rivaler – varmt vennskap	20
Med troll i bagasjen	21
Nyttige adresser	22
Utdannings- og forskningsstipender	23
Fakta om Russland	23

Øst og vest

Den norsk-russiske grensen på Nordkalotten (etablert i 1826) var i tsartiden det eneste sted der Russland grenset direkte til en vest-europeisk stat, uten noen “buffersone” av øst- eller sentraleuropeiske landområder. I russiske reisebeskrivelser fra slutten av 1800-tallet ble det ofte lagt vekt på at kontrasten mellom Russland og Vesten føltes sterkere ved den norsk-russiske grensen enn noe annet sted. Likevel var forholdet til Norge, både på det mellomstatlige og det menneskelige plan, forbausende fredelig.

Dette ser ut til å ha sammenheng med spesielle historiske forhold: På 1800-tallet blomstret “pomor-handelen”. 300-400 russiske skuter seilte hver sommer til Nord-Norge for å bytte til seg fisk fra samer og nordmenn. Til gjengjeld brakte de med seg kornprodukter og trevirke, som var mangelvarer i Nord-Norge. I kjølvannet av pomor-handelen oppstod et eget pidginspråk, såkalt “russe-norsk”, med en meget forenklet grammatikk og et begrenset ordforråd. Russenorsk skiller seg ut fra mange pidginspråk i Afrika og Asia, der kolonimaktens språk, enten det var engelsk, fransk eller nederlandsk, som regel bidro med mesteparten av ordforrådet. I russenorshens ordforråd er det omtrent like mange norske og russiske ord, noe som

møtes i nord

bekrefter inntrykket av at russerne og nordmennene var sosialt likeverdige partnere.

På det statlige plan var forholdet mellom Norge og Russland slett ikke fritt for motsetninger. Det eksisterte for eksempel en hardnakket norsk-svensk forestilling om en russisk militær trussel mot Norge. I visse kretser i Russland fantes det en tilsvarende forestilling om en “norsk trussel” mot Nord-Russland i form av norsk økonomisk ekspansjon østover. Bakgrunnen var økende norsk fiske og ishavsfangst i russiske farvann og en begynnende norsk kolonisering på den russiske Murmankysten. Men motsetningene var ikke av en slik karakter at de førte til uløselige konflikter. Den “norske trussel” mot Nord-Russland var nok sterkt overdrevet, og den russiske regjeringen tok den ikke særlig alvorlig.

“Den russiske fare” ble derimot tatt alvorlig av politiske og militære myndigheter både i Norge og Sverige, kanskje særlig i Sverige. Historisk sett har svenskene hatt et mer anstrengt forhold til Russland enn nordmennene, og mot slutten av 1800-tallet ble forestillingen om “den russiske fare” viklet inn i unionskampen. Fra svensk side ble det hevdet at Russland, dersom Norge brøt ut av unionen, ville benytte muligheten til å bemektige seg isfrie havner i Nord-Norge. I Norge gikk det

opp for stadig flere at svenskene brukte “den russiske fare” som redskap for å holde nordmennene innenfor unionen og at det kanskje ikke var så mye realiteter bak. Frykten for Russland ble tonet ned, og dette var også et mer realistisk syn, ettersom all historisk forskning synes å vise at Tsar-Russland faktisk ikke hadde planer om å ekspandere på Norges bekostning.

Samtidig er det klart at det sikkerhetspolitiske var i Russlands interesse at den svensk-norske unionen ble oppløst. Russiske myndigheter var på vakt mot det man oppfattet som pro-tyske tendenser i svensk-norsk utenrikspolitikk. En oppløsning av unionen ville svekke denne tyske orienteringen og samtidig redusere muligheten for at det engang i fremtiden ble opprettet et skandinaviske forsvars- eller nøytralitetsforbund. Et slikt forbund ville øke risikoen for en effektiv stenging av de danske sundene for russiske krigsskip, noe som kunne bli farlig for Russland i krigstid. Dette utgjør en viktig del av bakgrunnen for at Russland den 29. oktober 1905, som den første av de europeiske stormaktene, anerkjente “det nye Norge” som selvstendig stat.

Prof. Jens Petter Nielsen

Historisk vennskap

Norge kvitterte for den raske russiske anerkjennelsen i 1905 ved å være et av de første vestlige land som etter Den russiske revolusjon anerkjente sovjetregjeringen som Russlands lovlige regjering (1924), og igjen ved å være svært raskt ute med å anerkjenne Den russiske føderasjon som suveren stat (1991). Perioden mellom disse årstallene er ellers preget av at de to land tilhørte forskjellige “ideologiske” leire – og senere av den kalde krigen, som la strenge begrensninger på de bilaterale relasjonene. Unntaket er den andre verdenskrigen, da Norge og Sovjetunionen var allierte i kampen mot den felles fiende og forholdet ble myket opp. I Norge huskes den sovjetiske hæren spesielt for frigjøringen av Øst-Finnmark i 1944, men også fordi den trakk seg ut igjen fra dette området året etter. Enda sterkere inntrykk gjorde nok de bortimot 90 000 sovjetborgerne som var krigsfanger i Norge i perioden 1941–45. Aldri har det levd flere russere i Norge enn i disse årene, og den umenneskelige behandlingen de sovjetiske krigsfangene ble utsatt for skapte stor sympati for dem blant nordmennene. Mange steder utsatte lokalbefolkningen seg for stor fare ved å hjelpe fangene med mat, og i mange tilfeller også med å flykte fra fangeleirene. Denne felles krigserfaringen inngår i dag som et viktig element i det som ofte omtales som “det historiske vennskap mellom Norge og Russland”.

Prof. Jens Petter Nielsen

Grensen – en arena for samarbeid

Langs den lange kjeden av europeiske land som grenser til Russland, fra Svartehavet i sør til Barentshavet i nord, har grensene rullet frem og tilbake, påvirket av revolusjon, borgerkrig og verdenskriger, imperiers vekst og fall. Med unntak av perioden 1920–1944, da den var norsk-finsk statsgrense (Petsamo-korridoren), har den norsk-russiske grense ligget fast og er i dag Russlands eldste statsgrense.

Det geografiske møtet mellom Norge og Russland følger først Grense Jakobselv et stykke, før grensen bukte seg over fjellet vestover til Pasvikkdalen og derfra fortsetter sørover til Treriksrøysa. I Pasvikkdalen ligger tollstasjonen på Storskog, der det i 2001 passerte 66 510 russiske borgere og noen færre nordmenn. De to landene har hver en grensekommissær for den norsk-russiske grensen. Grenseavtalen av 1949 er utgangspunktet for samarbeidet mellom disse to. De skal samarbeide om vedlikehold og inspeksjon av grensen og grensemerkingen. Grensekommissærene skal også forebygge grensekrenkelser. Selve grensekontrollen forestås av norsk politi og den russiske grensevakttjenesten.

De siste årene er grensesamarbeidet utvidet og omfatter nå blant annet kriminalitetsbekjempelse og kontroll av pass og visum. I 1998 undertegnet Norge og Russland en egen avtale om kriminalitetsbekjempelse, og norske politisambandsmenn er stasjonert ved Den norske ambassade i Moskva og Det norske generalkonsulat i Murmansk. Siden 25. mars 2001 har Norge vært medlem av Schengen-samarbeidet, der 15 europeiske land deltar. Samarbeidet innebærer at man passfritt kan reise mellom medlemslandene. Kontroll av pass og visum gjøres ved passering av Schengen-området yttergrense. Grensen mellom Russland og Norge er en slik Schengen-grense.

Vi snakkes!

Før murens fall foregikk det meste av kontakten mellom Norge og Russland gjennom de offisielle kanaler, først og fremst utenriksministeriene i Oslo og i Moskva.

I dag er det et mål at kontakten skal gå direkte mellom norske og russiske parter som fagmyndigheter, organisasjoner, bedrifter og skoler. Siden 1990 er det etablert et omfattende nettverk av slike kontakter.

Naturlig nok utgjør naboskapet over grensen i nord et tyngdepunkt i forholdet mellom Norge og Russland. I denne regionen har de to landene en rekke felles interesser og står overfor felles utfordringer, og det er her utbyggingen av forbindelsene har kommet lengst.

Under den kalde krigen var kontakten i nord stort sett begrenset til forhold knyttet til selve statsgrensen. I dag er det snarere grenseover-

skridende interesser og utfordringer som dominerer den bilaterale dagsordenen. Typiske eksempler er miljøvern og atomsikkerhet, fiskeri og ressursforvaltning (se egen omtale s. 12-13).

Norge og Russland møtes ofte “på tomannshånd”, men vel så viktig er kontakten på den internasjonale arena og gjennom de regionale samarbeidsordningene. Særlig høyt har Norge prioritert Barentssamarbeidet. Norge og Russland samarbeider også innenfor rammen av internasjonale organisasjoner. Aktuelle eksempler er NATO, hvor Norge er en aktiv deltager i alliansens samarbeid med Russland, og FN, ikke minst under Norges medlemskap i Sikkerhetsrådet i 2001–2002. Også i Europarådet og i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) er Russland en viktig samtalepartner.

President Putin og statsminister Bondevik.

Foto: Forsvarets mediasenter

Forsvar og sikkerhet

– Felles utfordringer

Etter avslutningen av den kalde krigen har de sikkerhetspolitiske utfordringene endret karakter. Sikkerhetspolitikken har fått et nytt og utvidet innhold. Dagens sikkerhetspolitikk er ikke lenger i samme grad knyttet til militære spørsmål, men fokuserer i større utstrekning på sivile saksområder som miljø, ressursutnyttelse, økonomi og sosial velferd. En stats sikkerhet avhenger av flere faktorer, den militære faktor utgjør bare en av dem. Risikobildet er mer sammensatt enn før.

Forholdet til Russland har alltid vært, og er fortsatt, en viktig dimensjon i norsk sikkerhetspolitikk. Historisk sett har forholdet mellom Norge og Russland vært preget av fravær av konflikt. Den eneste gangen det har vært russiske styrker på norsk jord, var da den sovjetiske armé frigjorde Finnmark i 1945.

Under den kalde krigen var den militære spenningen imidlertid høy og mistenksomheten tilsvarende skjerpet. Både reformene innad i Russland og den internasjonale utviklingen, herunder kampen mot internasjonal terrorisme, har åpnet for nye samarbeidsområder på tvers av det tidligere øst-vest-skillet. Russland er blitt fullverdig medlem av G-8 og samarbeider med NATO gjennom NATO-Russland-rådet. I flere sammenhenger er Russland en sentral støttespiller for NATO. Denne utviklingen virker også positivt inn på forholdet mellom Norge og Russland. Det er i dag utstrakt kontakt mellom det norske og det russiske forsvaret gjennom besøk mellom militære avdelinger og militære ledere. Samarbeidet på forsvarssiden inkluderer også spørsmål av sosial karakter. Det norske forsvaret har

blant annet bidratt til boligbygging og omskolering for overtallige russiske offiserer, noe som har vist seg å være et meget vellykket prosjekt.

Selv om samarbeidet mellom Norge og Russland er blitt svært omfattende, har ikke dette fjernet alle kimer til konflikt. Russland har reist kritikk mot ulike former for norsk militær aktivitet i nord, og norske fiskeriforskningstokt i russisk økonomisk sone får ikke den nødvendige bevegelsesfrihet. Samarbeidet mellom Norge og Russland på fiskeriområdet kompliseres dessuten av uavklarte jurisdiksjonsspørsmål i Barentshavet, samt uenighet knyttet til håndhevelse i fiskevernsonen rundt Svalbard. Det legges vekt på å videreføre en god og åpen dialog mellom Norge og Russland, en dialog som bør bidra til løsninger på de to landenes felles utfordringer.

Barentssamarbeidet

Barentsregionen:

Norge: Nordland, Troms, Finnmark

Sverige: Västerbotten, Norrbotten

Finland: Lappland, Norra Österbotten, Kainuu

Russland: Murmansk, Karelen, Arkhangelsk, Nenets, Komi

Barentssamarbeidet startet ved et møte blant utenriksministre og andre representanter fra 13 land samt EU i Kirkenes den 11. januar 1993. Møtet fant sted etter norsk initiativ og ble ledet av daværende utenriksminister Thorvald Stoltenberg. Målsettingen har hele tiden vært å fremme et bredt samarbeid på tvers av tidligere skiller, med vekt på praktiske tiltak for å fremme alle typer menneskelig kontakt, handel, investeringer og bærekraftig utvikling generelt.

Barentssamarbeidet er en bærebjelke i det regionale samarbeidet i nord. Barentsregionen har nesten 6 millioner innbyggere, hvorav 4,3

millioner i Russland. Regionen er svært rik på naturressurser som skog, mineraler, olje, gass og fisk. Den har et variert næringsliv, høgschooler, universiteter og teknologisk avanserte virksomheter. Men lange avstander, spredt befolkning og vanskelig klima er en stor utfordring for folk og myndigheter. Det bor tre urfolk i regionen, samer, nenetsere og vepsere samt folkegruppene karelere og komi, som alle i varierende grad opprettholder et tradisjonelt levevis.

Barentssamarbeidet omfatter områder som økonomi, toll og handel, miljøvern, atom-sikkerhet, transport, energi, utdanning og

forskning, kultur, helse, turisme og urfolk. Et imponerende nettverk av kontakter og prosjekter er etablert, med folk-til-folk-samarbeid som en viktig del.

Samarbeidet er forankret i Det euro-arktiske Barentsrådet (regjeringssamarbeid mellom de fem nordiske land, Russland og Europa-kommisjonen) og Barents Regionråd (regionalt samarbeid mellom de 13 deltakende fylkene og med representanter for urfolkene).

Det er i de siste ti år brukt nærmere 2 milliarder norske kroner for å fremme norsk-russisk samarbeid og prosjekter.

Foto: Scamix

Aktivt naboskap

Siden 1992 har Norge støttet opp om Russlands omstilling til demokrati og markedsøkonomi gjennom en årlig bevilgning til norsk-russisk prosjektsamarbeid. Bevilgningen er på 100–150 millioner kroner i året og styres av Utenriksdepartementet. Mange av områdene som omtales i denne brosjyren, som blant annet helse, miljø og kultur, får midlene sine fra denne potten. Konkrete eksempler på samarbeidsprosjekter er tuberkulosebekjempelse, veterinærssamarbeid i fiskeoppdrett, utvikling av miljøvennlige produksjonsmetoder i industrien, fengsels-samarbeid, kommunesamarbeid, oppbygging av ENØK-sentre, forsknings-samarbeid og studentutveksling, fagforeningssamarbeid, kvinnekongresser og journalistseminarer.

I reformprosessen Russland har befunnet seg i siden Sovjetunionens oppløsning, har prosjektene på ulike måter bidratt til utviklingen av et uavhengig, sivilisert samfunn. Det er for eksempel avgjørende for stabiliteten og tryggheten i regionen at

Russland kan etablere et fungerende helsevesen og et velferdssystem som omfatter hele befolkningen.

Prosjektsamarbeidet har bidratt til en etablering av nettverk som ikke fantes for ti år siden. I dag ser man tette norsk-russiske forbindelser både på myndighets- og på grasrotnivå. Fra å ha vært hermetisk lukket i den kalde krigens dager blir den norsk-russiske grensen nå krysset daglig av et stort antall nordmenn og russere som er engasjert i forskjellige typer samarbeidsvirksomhet. En blomstrende aktivitet pågår, slik det er naturlig mellom to nabofolk.

Frisk framtid

Omfattende helsearbeid – sikkerhet for befolkningen

Gjennom mange år har Norge og Russland utviklet et omfattende helsesamarbeid. Fagfolk har knyttet kontakt over landegrensen og utviklet et nettverk av samarbeidspartnere, spesielt innenfor smittevern. I 1999 undertegnet Norge og Russland en avtale om å etablere et samarbeidsprogram for helse mellom de to landene.

Barents helseprogram

Samme år vedtok Barentsrådet etter norsk forslag et fire-årig samarbeidsprogram for helse i Barentsregionen.

Smittsomme sykdommer, særlig tuberkulose, har lenge vært et problem i regionen. Nye utfordringer er HIV/AIDS og multi-resistente tuberkulosebakterier. Fødselstallene er lave og det er nedgang i folketallet.

Helseprogrammets hovedprioriteringer er :

- Kamp mot infeksjonssykdommer
- Støtte til helsetjeneste for mor og barn
- Tiltak mot livsstilsrelaterte helseproblemer
- Styrking av helsetjenesten for urfolk
- Forbedring av kvaliteten på medisinske tjenester

Det er ingen felles administrasjon for helseprogrammet, og landene i Barentsregionen disponerer selv midlene som blir avsatt. Norge har gitt om lag 50 millioner kroner til Barents helseprogram, fordelt på 60 prosjekter.

Det er håp om at helsesamarbeidet og medlemslandenes innsats kan bidra til å demme opp for og snu de negative tendensene. Antall nye tuberkulosetilfeller øker ikke som før og fengslene har fått bedre behandlingstilbud. Det er også positive eksempler fra samarbeidet for funksjonshemmede og i omsorgen for nyfødte.

Aksjonsgruppen for smittevern

På toppmøtet i Kolding våren 2000 ble det nedsatt en aksjonsgruppe for smittevern i Østersjøregionen. Alarmerende rapporter viste at resistent tuberkulose var på frammarsj, og at det var stort behov for tiltak for å forebygge spredningen av HIV-smitte. Norge, som da hadde formannskapet i Østersjørådet, ledet arbeidet. Medlemmene i aksjonsgruppen er representanter for regjeringssjefene i regionen.

Aksjonsgruppen legger vekt på at nye initiativer på sikt skal kunne stå på egne ben. Derfor er det helsemyndighetene i de ulike

landene som gir klarsignal for oppstarten av nye smittevernsprosjekter. Om lag 100 prosjekter er til nå satt i gang (se: www.baltichealth.org).

Samarbeidet mellom landene er basert på opplæring og på utveksling av teknisk og medisinsk erfaring. Det er fortsatt de lokale myndigheter som har ansvaret for regulære smitteverntiltak og behandling av pasienter.

I 2001 og 2002 støttet Norge arbeidet under Aksjonsgruppen for smittevern med 20 millioner kroner per år. En stor del av den norske støtten går til prosjekter i Russland.

Foto: Scamplx

Tvillingfengsler

Russland er et stort land med lange kulturelle og intellektuelle tradisjoner. Samtidig er det et land med store uløste økonomiske og sosiale problemer. Noen av disse problemene avspeiles i fengslene, hvor det for tiden er omlag 900 000 innsatte. De materielle forholdene i fengslene er til dels svært dårlige, men russiske myndigheter er opptatt av å bedre situasjonen.

Etter initiativ fra Europarådet innledet Norge i 1998 et samarbeid med russiske fengselsmyndigheter. Samarbeidet har i hovedsak vært basert på den såkalte Twin Prison-modellen, hvor et norsk og et russisk fengsel samarbeider direkte. Syv russiske fengsler deltar i et slikt samarbeid; fem i Murmansk oblast, samt et ungdomsfengsel og et kvinnefengsel i Mozjajsk. Til sammen deltar ca. 10 000 innsatte i russiske fengsler i samarbeidet. Dette er mer enn tre ganger så mange som det er innsatte i norske fengsler.

Det norsk-russiske samarbeidet har vært konkret og praktisk, med fokus på å bedre

forholdene for både innsatte og ansatte. Store mengder maling, ulltepper, klær og sko er sendt fra Norge. De fleste fengslene har nå moderne kjøkken og spisesaler, og mange steder er det gjort betydelige opprustninger av bad, toalett, celler og fellesrom. Undervisningstilbudet til de innsatte er også forsøkt bedret, blant annet gjennom et stort antall datamaskiner til undervisningsformål.

I samarbeid med Østersjørådets aksjonsgruppe for smittevern har det norsk-russiske fengselssamarbeidet ført til oppussing av en tuberkuloseavdeling ved Koloni 18 i Murmansk. Avdelingen huser 120 innsatte med tuberkulose. Oppussingen er et foregangsprosjekt som baner vei for det videre samarbeidet om begrensning av smittsomme sykdommer som tuberkulose, HIV/AIDS og hepatitt i russiske fengsler.

Både russiske og norske myndigheter ønsker å videreutvikle det tillitsskapende fengselssamarbeidet mellom våre to land.

Nenetsisk folkedansgruppe fra Nelmin-Nos. Ivaretagelse av urfolkens identitet, kultur og rettigheter er blant hovedprioriteringene i FNs permanente forum for urfolk, som ble etablert i mai 2002.

Foto: © Øyvind Ravna

– Bevisstheten om egen kultur vokser blant samisk ungdom på Kola. De får ytre seg og er i ferd med å få noe å tro på, sier Ragnhild Nystad.

Urfolkene i Barentsregionen

Urfolkene i Barentsregionen omfatter samer, vepsere og nenetsere. – Vi bor i fire ulike land, men har mange likheter i våre kulturer, sier samiske – og russiske – Anna Prakhova.

Anna Prakhova.

– Vi bor spredt, vi er påvirket av våre lands historie og styresystemer, men vi har mye felles. Sammen vil vi finne veien til en felles framtid, håper Prakhova, leder for arbeidsgruppen for urfolk i Barentsregionen.

Samarbeidet mellom norske og russiske samer begynte i 1988, da Samerådet besøkte Murmansk oblast. Besøket kom i stand etter at daværende president i Sovjetunionen, Mikhail Gorbatsjov, holdt sin berømte Murmansk-tale i 1987, der han forutså et tettere samarbeid over grensene i nord.

– Kommunene Kárášjohka og Lujávri (Karasjok og Lovozero) har hatt et tett samarbeid i mange år, blant annet om rent vann, helse, kvinneprosjekter, skole og kultur. I 1993 kom det formelle Barentssamarbeidet i stand, hvor nenetsere og vepsere senere ble inkludert. Det har skjedd mye positivt de siste ti årene, men urfolksarbeid i sin alminnelighet er ikke lett, poengterer Ragnhild Nystad, visepresident i Sametinget.

– Russiske urfolk har det langt verre enn oss i Skandinavia. Det er nødvendig å hjelpe selv om hjelp kan være vanskelig å akseptere for et stolt folk. Vi har heldigvis sett at samarbeidet på tvers av landegrensene har tent en gnist hos urfolk, også hos nenetserne og

vepserne. De ser at det gir resultater, selv om det går sakte, sier Nystad.

– Samtidig har også vi noe viktig å lære – vi opplever nemlig at folk som har det vanskelig, har mye lettere for å dele, for å vise hjertelag. Dessuten har vi felles mål, å bevare og utvikle vår kultur og dermed bærekraftig utnyttelse av vårt land, sier hun.

I Murmansk åpnes et informasjonskontor for urfolk, det etableres et kultursenter i Lujávri og samisk radio på Kola. Men i likhet med Nystad ønsker Prakhova at urfolket gis sterkere innflytelse og høyere status i regionen – og mer penger til å drive samarbeid og prosjekter.

– Vi skal ikke la myndighetene glemme oss, lover Prakhova.

Klostret på Solovki.

Foto: Vera Perminov

Vern av kulturminner

Kulturminnevern

Riksantikvarens kulturminnesamarbeid startet i 1995 og ledes på russisk side av Det russiske institutt for forskning på natur- og kulturarv. I 2001 ble en omfattende registrering og formidling av øst-samiske kulturminner på begge sider av den norsk-russiske grensen avsluttet. De to viktigste områdene i samarbeidet har likevel vært Solovetskøyene og Kenozero nasjonalpark, begge i Arkhangelsk fylke.

Solovetskøyene i Kvitsjøen

Her ligger et klosteranlegg med røtter tilbake til 1400-tallet. I perioden 1922 til 1939 var stedet konsentrasjonsleir for politiske fanger. Anlegget står på UNESCOs liste over verdens

viktigste kulturminner. Norge har bidratt til rekonstruksjon og rehabilitering.

Kenozero nasjonalpark

Norske og russiske håndverkere har satt i stand tre kapeller bygget i laftet tømmer. Dette har faglig gitt gode resultater og har bidratt til økt kompetanse på begge sider. Parken har økologiske sommerleire for barn og unge, og flere bygninger er satt i stand til dette formålet. For tiden konsentreres samarbeidet om et større kirkekompleks i landsbyen Filipovskaja.

Kola-nordmennene

Rundt 1870 dro et titalls norske familier fra Finnmark til Kolakysten. De var lokket av mulighetene til fiske og handel. De fleste slo seg ned i Tsyponavolok lengst øst på Fiskerhalvøya. Der ble det etter hvert et levende norsk samfunn, med gode kontakter til hjemlandet, særlig med byen Vardø. Selv om enkelte dro tilbake til Norge under og like etter revolusjonen i 1917, ble de fleste værende i Tsyponavolok.

I 1930 ble nordmennene tvunget inn i fiskerkollektivet “Poljarnaja Zvezda” (Polarstjernen), historiens første og siste norske kollektivbruk. Forfølgelsene som fulgte på 1930-tallet rammet nordmennene hardt – minst 15 ble skutt etter summariske rettsaker eller døde av sult og sykdom i Stalins fangeleire. Sommeren 1940 ble hele den norske befolkningen forvist fra Kolahalvøya og flyttet til Karelen. Der ble de boende til de måtte dra videre under presset fra den finske offensiven i 1941. Våren 1942 døde svært mange av de norskættede av sult og underernæring. Selv om de hadde gjort en stor innsats som soldater i sovjetarmeen, fikk de etter den annen verdenskrig ikke vende tilbake til sine hjemsteder. Dermed ble det heller ingen muligheter til å opprettholde et levende norsk miljø, og norsk språk gikk i glemmeboken. Først etter 1990 har mange av de norske igjen våget å stå fram med sin bakgrunn, og en del av dem har vendt tilbake til Norge.

Morten Jentoft

Vårt felles skattkammer

Nordømrådene – et miljø å ta vare på

Foto: George McCallum

Fisk, hav, olje, gass, mineraler, beiter, vann, skog og mennesker – nord for Polarsirkelen deler Norden og Russland et av verdens reneste områder, rikt på naturressurser.

Miljøutfordringene er likevel store. Blant disse finner vi skader på skogen i Pasvik, forsuring av fiskevann og nedfall av tungmetaller fra nikkelverket i Nikel på russisk side av grensen. Det var grunnen til at Norge allerede på slutten av 1970-tallet ønsket å inngå en miljøvernavtale med Sovjetunionen. Samarbeidet startet i 1992 og foregår som et prosjektsamarbeid mellom norske og russiske fagmiljøer.

Sett under ett er disse områdene lite forurenset, men lokalt er det mange steder omfattende, menneskeskapte ødeleggelser. Aller viktigst for Norge er det å forhindre radioaktiv forurensning til lands og til vanns. Dessverre viste felles norsk-russiske forskningstokt tidlig på 1990-tallet at det var dumpet radioaktivt avfall i havet. Likevel viste prøvene bare mindre lekkasjer øst for Novaja Zemlja og ingen i Karahavet eller Barentshavet. Disse havene er fortsatt blant de reneste i verden. Nå konsentrerer samarbeidet seg om risiko-vurderinger og tiltak både for deponering av avfall, sikring av atominstallasjoner og våpenrelaterte miljøfarer.

Miljøparaplyen spenner vidt, fra de store, grenseoverskridende utfordringer til små og store tiltak i lokalmiljøet og gjensidig utveksling av informasjon og kunnskap.

Felles hav, felles ansvar

Bestandene av torsk, hyse og lodde i Barentshavet er fellesbestander for Norge og Russland. Derfor er det viktig med et nært samarbeid som sikrer en fornuftig ressursforvaltning. Innenfor havforskning startet dette allerede i 1950-årene, og i 1993 ble det opprettet et permanent utvalg for forvaltnings- og kontrollspørsmål i fiskerisektoren. Det er etablert rutiner for økt samarbeid mellom de to lands kystvakter og kontrollmyndigheter, herunder utveksling av informasjon om fangst- og landingsdata, samt utveksling av kystvaktobservatører. Det permanente utvalg arbeider også med å harmonisere de to lands regelverk på fiskeriområdet.

Havforskning

Forskningssamarbeidet har dessverre støtt på problemer fra midten av 1990-tallet. Forskningstokt for å undersøke fellesbestandene er avhengig av å dekke begge lands økonomiske soner. Toktresultatene skal gi nødvendig

informasjon om bestandssituasjonen og danne grunnlaget for kommisjonens forvaltningsbeslutninger. Russiske myndigheter har lagt begrensninger på norske forskningsfartøyers adgang til Russlands økonomiske sone, noe som vanskeliggjør en vitenskapelig forsvarlig gjennomføring av forskningstoktene og kompliserer samarbeidsforholdet mellom Norge og Russland på dette feltet. Disse spørsmålene er imidlertid gjenstand for en kontinuerlig dialog mellom de to land.

Gråsonen

Norge og Russland har siden 1970 ført drøftelser om grenselinjen for kontinental-sokkelen i Barentshavet. I 1980 ble samtalen utvidet til også å omfatte de økonomiske sonene. Hittil har det ikke lyktes å nå frem til enighet om en slik grenselinje. Av hensyn til fiskeriene inngikk Norge og Russland i 1978 en avtale om en midlertidig praktisk ordning for fisket i et tilstøtende område i Barentshavet ("Gråsoneavtalen"). Avtalen, som gjelder for ett år av gangen, går ut på at i det aktuelle området ("Gråsonen") skal hver av de to partene utøve fiskerioppsyn og -kontroll overfor egne lands fartøyer. Begge parter kan utøve slikt oppsyn og kontroll overfor tredjelands fartøyer.

Olje og gass

Russland og Norge er Europas største produsenter og eksportører av olje og gass og er blant de fremste leverandørene av olje og gass i verden. Olje- og gass-spørsmål sto sentralt på dagsordenen under president Putins besøk til Norge i november 2002.

Hovedmålsettingene i norske myndigheters kontakt med Russland på energiområdet er å:

- Styrke og videreutvikle den energipolitiske dialogen.
- Oppnå klare, stabile og forutsigbare rammevilkår for virksomheten, hvor ivaretagelse av miljøhensyn er en forutsetning.
- Holde fokus på investeringsklimaet i energisektoren og landenes felles interesser i internasjonale energispørsmål.
- Fremme norske oljeselskapers og norsk leverandørindustri interesser.
- Understreke fordelene ved internasjonal deltakelse i olje- og gassvirksomheten.
- Videreutvikle samarbeidet om oljevernberedskap.

Vern av de nordlige havområder

Norge og Russland har en felles beredskapsplan og driver felles øvelser mot oljeforurensning i Barentshavet. Forholdet til russiske myndigheter tillegges stor vekt under utarbei-

delsen av en helhetlig forvaltningsplan for den norske delen av Barentshavet. Under arbeidet med planen foretas en samlet vurdering av den gjensidige innvirkning av fiskerier, petroleumsvirksomhet og sjøtransport på hverandre og deres innflytelse på miljøet. Miljøovervåking og kartlegging er også sentrale oppgaver.

Renere produksjon

Siden starten i 1994 har mer enn 1300 ingeniører i Russland gjennomført basisprogrammet "Renere produksjon", som skal spare ressurser, redusere forurensning og bedre økonomien i bedrifter uten å kreve store investeringer. Fra Murmansk, Arkhangelsk og Karelen har programmet nå spredt seg til andre russiske regioner.

Miljøsamarbeid på grensen

Pasvik naturreservat med miljøskolen i Rajakoski, erstatning av strontiumbatterier i fyrlykter og modernisering av nikkelverket Petsjenganikel er viktige samarbeidsoppgaver i grenseområdet. Ikke minst blir det spennende å se om naturen rundt Petsjenganikel vokser til igjen når utslippene ved utgangen av 2006 skal være redusert med mer enn 90 prosent i forhold til 1999. Rensingen av dette nikkelverket er kommet igang takket være 270 millioner kroner fra Norge, 3 millioner

USD fra Sverige og 30 millioner USD fra Den nordiske investeringsbank i tillegg til russisk egeninnsats på omlag 30 millioner USD.

Atomsamarbeidet

Handlingsplan for atomsaker ble iverksatt i april 1995. Siden da har Norge bevilget over 800 millioner kroner til formålet.

Kunnskapen om de radioaktive strålingskildene og den risiko de utgjør er etterhvert blitt bedre kartlagt og forstått på norsk side. Tiltakene er mange og uensartede. For eksempel skal nær 100 atomubåter hugges opp, men først må det radioaktive drivstoffet fjernes og lagres på en forsvarlig måte. Fartøyet "Lepse" brukes som lager for brukt kjernebrensel. Videre er Norge engasjert i arbeidet i Andrejev-bukta på Kolahalvøya for å sikre hovedlageret for den russiske nordflåten. Her finnes alle typer radioaktivt avfall og brukt kjernebrensel fra ca. 100 atomreaktorer. Bygninger og jord på området er forurenset og arbeidet er meget omfattende. Atomkraftverket på Kola ble satt i drift i 1973 og fikk sin fjerde og siste reaktor i 1984. Norges innsats går ut på å gjøre driften sikrere frem til kraftverkets stengning når reaktorenes naturlige levetid er omme. De siste ti år har Norge brukt 133 millioner kroner på sikringsarbeidet ved kraftverket.

Foto:OSB

Gruppereiser til norsk arbeidsliv

Etter initiativ fra tidligere president Boris Jeltsin reiser hvert år om lag 50 russiske arbeidstakere til Norge for utplassering i private og offentlige bedrifter.

Mikhail Dolgoplov fra redningsetaten i Arkhangelsk jobbet i to uker ved Direktoratet for sivilt beredskap i Hedmark.

- Jeg lærte mye både om rednings- og ulykkesprosedyrer, men også en del om norsk leveste. Jeg ble positivt overrasket da jeg fikk utdelt en sykkel som framkomstmiddel ved ankomst, sier han.

Dolgoplov er utdannet både lege og brannmann og er nå utrykningsleder ved redningstjenesten i Arkhangelsk. Hensikten med utplasseringen i Hedmark var å lære om redningstjenesten og Siviltforsvaret og å få erfaring i beredskapsplanlegging ved ulykker.

Ved et besøk hos Hamar brann- og rednings-sentral deltok Dolgoplov i en øvelse for kjemiske lekkasjer.

- I Arkhangelsk mangler vi spesialmannskaper og utstyr for kjemiske ulykker og atomulykker. Derfor var det spesielt interessant å lære hvordan man håndterer slike tilfeller her, sier han.

Dolgoplov fikk også innblikk i hvordan Siviltforsvaret gjennomfører evakuering av lokalbefolkningen i en ulykkesituasjon.

- Det mest interessante var informasjonshåndteringen og den uformelle kommunikasjonen i slike tilfeller. Dette er et av de største problemene vi har, ikke bare i min hjemby, men i hele Russland, sier Dolgoplov.

Mer informasjon om Presidentinitiativet finnes på: www.nho.no – Se Internasjonalt -> Øst-Europa www.ks.no www.nrp.ru

Nytt liv til pomor-handelen

Den russiske revolusjonen i 1917 satt en brå stopper for 200 år med handel mellom folk i Nord-Norge og pomorene i Nordvest-Russland. Nå er nærings samarbeidet igjen på frammarsj.

Russland var et av de få land som ikke ble berørt av den sterke tilbakegangen i verdens-økonomien i 2001. Med det beste økonomiske resultatet siden Sovjetunionens opphør oppnådde landet en positiv utvikling innen de fleste økonomiske variabler: Vekst i BNP på vel 5%, vekst i industriproduksjonen på over 5%, økning i investeringene i landet med 9%, og stigning i valutareserveene fra 28 milliarder USD til 36 milliarder USD.

Som følge av den økonomiske utviklingen steg norsk eksport til Russland kraftig, fra 1,7 milliarder kroner i 2000 til 2,4 milliarder i 2001. Størst var økningen i eksport av fisk og sjømat, på hele 42%. Russland er nå en av Norges største kjøpere av fisk.

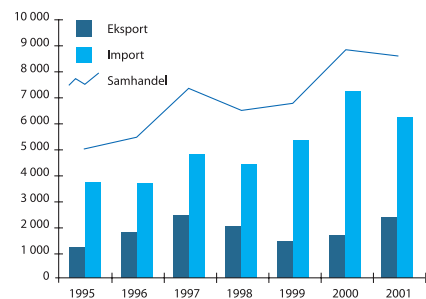
Den positive utviklingen i Russland åpner for nye investeringer. Norsk næringsliv har så langt vist størst interesse for telekommunikasjon, olje/gass, fiskeri og skipsbygging.

Det er i dag vel 7 millioner mobiltelefonbrukere i Russland. Antall brukere øker raskt og i 2005 ventes tallet å nå opp i 25 millioner på landsbasis. Med sitt oppkjøp i det russiske mobil selskapet VimpelCom representerer Telenor nå den største utenlandske investoren i den russiske telekomsektoren. Totalt har

selskapet investert mer enn 2,8 milliarder kroner i Russland.

I mediasektoren har Norge også markert seg. A-pressen har i de senere årene gått inn med store investeringer, både i bygging av trykkerier og på eiersiden i russiske aviser. Mens mye av tyngdepunktet i det norsk-russiske nærings samarbeidet ligger i de store befolkningssentrene Moskva og St. Petersburg, har A-pressen også satset i områder lenger øst, slik som Jekaterinburg, Nizjnij Novgorod og Novosibirsk.

Med utgangspunkt i Norges og Russlands nordlige regioner har fiskerisamarbeidet tatt seg kraftig opp i de senere år. Det er tre hovedgrunner til at norske investeringer i russisk fiskerisektor nå er større enn noen

gang før: Russland representerer et meget stort marked, det er rikelig tilgang på rimelig arbeidskraft, og russiske myndigheter legger nå opp til at russisk fisk i større grad skal bearbeides på russisk territorium.

Maritim sektor er også av spesiell interesse for Norge. Det enorme fornyelsesbehovet innenfor russiske fiskerifartøyer, oljefartøyer og handelsflåte representerer et stort potensial for norske verft og utstyrsleverandører. Videre besitter Russland stor kompetanse på verfts- og byggesiden, en kompetanse som kan danne grunnlag for samarbeid mellom Norge og Russland. Innenfor olje- og gassektoren er Norsk Hydro medeier og involvert i produksjon av olje på Kharjaga-feltet i Timan-Petsjora. Både Norsk Hydro og Statoil vurderer å øke sitt engasjement i Nord-Russland. Statoil har bygget og driver flere moderne bensinstasjoner i Murmanskområdet.

På sikt er også elektrisitetssektoren interessant. Et markedsbasert pris- og investeringssystem er under etablering. For norske kraftselskaper med relevant kompetanse kan denne prosessen bli av stor interesse. På noe lengre sikt kan det bli et stort marked innenfor alle grener av denne industrien.

Gråstein, gull og glitter

Daniela Büchten.

- Norge har aldri vært alene i verden! Skal man forstå Norges historie, må man forstå omverdenen, sier prosjektleder og kunsthistoriker Daniela Büchten. Den store utstillingen “Norge-Russland 2004–2005” åpner

glemte dører i vår felles historie.

Büchtens mapper er fulle av utklipp, bilder, beskrivelser og henvisninger til små og store, betydningsfulle og hverdagslige hendelser om nordmenns og russeres kontakt gjennom århundrer. Her, på et knøttlite kontor oppunder loftet på Folkemuseet på Bygdøy, ligger grunnlaget for utstillingen som skal lokke russere og nordmenn til nærmest å bli kjent på ny. I St. Petersburg arbeider Russisk etnografisk museum med sin side av historien. Pomor-handelen på Finnmarkskysten er naturligvis med, likeså de større begivenheter som revolusjonen, verdenskrigene og Sovjetunionens frigjøring av Finnmark. Oppmerksomhet er også viet den kulturelle gullalderen, fra midten av 1800-tallet og fram til revolusjonen i 1917, da det var en utstrakt kulturell utveksling innenfor musikk, litteratur, billedkunst, kunsthåndverk og teater. Også de mindre historiene, enkeltskjebner som

Tegens Fotoatelier AS og Kunsthåndverksmuseet

Stilles ut: Pokal laget av den norske gullsmeden Torolf Prytz (1900).

krysset grensen, handelsmenn, eventyrere eller flyktninger, gir årstallene liv.

- Norge har hatt dokumentert kontakt med Russland i 1200 år, mye basert på “folk-til-folk”- handel, skipsfart og næring. Men en utstilling med Russland uten litt gull og glitter er ikke mulig; vi håper å få låne noen av de fine gjenstandene fra Vinterpalasset. Visste du for eksempel at det var nordmannen Iver Winfeldt Buch fra Drammen som har smidd lysestakene og sølv-møblene som står i Peter den Stores tronsal? Det sies at han fikk et svært nært forhold til Katarina den Store, men akkurat hvor nært har vi ikke dokumentert...

Målet med utstillingen er å er å bryte ned gamle klisjéer, belyse Barentsregionens historie og kultur, legge vekt på dagligliv og folkekultur, men også å inkludere de problematiske sidene ved naboskapet. se: www.norskfolke.museum.no/norge-russland

Hamsun

Ibsen

Dostoevskij

Munch

Obstfelder

Gorkij

Sjolokhov

Pasternak

Undset

Ordet som møteplass

Det er i første rekke litteraturen som har vært den kulturelle møteplassen mellom Norge og Russland. Den gjensidige litterære inspirasjonen nådde et høydepunkt allerede ved slutten av det 19. århundre. Norske forfattere som Bjørnstjerne Bjørnson, Knut Hamsun og Henrik Ibsen ble meget godt mottatt i Russland. Hamsuns bøker var så bredt lest at han i et brev til sin russiske forlegger foreslo at bøkene hans kun skulle utgis på russisk. Ibsens skuespill var så populære i St. Petersburg at det ble trykt og solgt postkort fra oppsettingene. Den russiske dikteren Andrej Bjeljy skrev til Ibsen og ba om å få bli hans personlige sekretær. Ibsen selv framhevet i et intervju på sin 70-årsdag i 1898 den store betydningen Dostoevskijs roman “Forbrytelse og straff” hadde hatt for ham. I det hele tatt synes Dostoevskij å ha vært en viktig inspirasjonskilde for moderne norsk litteratur. Sigbjørn Obstfelder, som ledet an i det moderne gjennombrudd på poesiens område, kretset så lenge omkring “Forbrytelse og straff” at han til slutt skrev en

parodi på romanen, der Raskolnikov raver rundt i Christianias gater.

Heller ikke revolusjonen i 1917 og bolsjevi-kenes maktovertakelse svekket nordmenns interesse for russisk kultur eller vice versa. På begge sider av det som senere ble hetende jernteppet, fulgte forfattere og kunstnere, i den grad det var mulig, med i det som skjedde hos de andre. Under Stalins despoti gikk bevegelsen naturlig nok mest fra Russland til Norge. Maksim Gorkij ble første gang oversatt til norsk i 1929 og Mikhail Sjolokhovs roman “Stille flyter Don” kom på norsk ni år før forfatteren fikk nobelprisen i litteratur i 1965. Boris Pasternaks “Doktor Zjivago” ble utgitt i Norge i 1958, samme år som han ble tildelt nobelprisen. Utover i 50- og 60-årene ble klimaet for oversettelser bedre i Sovjetunionen, og Sigrid Undsets “Kristin Lavransdatter” kom i første komplette utgave på russisk i 1962.

Interessen for russisk litteratur nærmest eksploderte da perestrojka-politikken langsomt avskaffet sensuren og la grunnlag for full-

verdlig kulturutveksling og reell informasjon. I de senere år har også flere norske samtidsforfattere fått sine verk oversatt til russisk, og de har fått gode mottakelser.

Den grensen som løper mellom Russland og Norge vil også i framtiden i kulturell forstand mer være en møteplass enn en skillelinje.

Peter Normann Waage

Anna Margrethe Nilsen (f.1988) har holdt flere konserter i Russland, alene og sammen med andre unge russiske musikere. – Det er spennende. Jeg lærer mye og får mange nye venner, sier hun.

Toneangivende samarbeid

Kontakten mellom norsk og russisk musikkliv har intensivert de siste årene. En rekke konserter og utvekslingsprosjekter har funnet sted innen klassisk musikk, opera, nyere kunstmusikk og jazz.

Unge talenter

Edvard Grieg-selskapet i Moskva spiller en viktig rolle for utbredelsen av norsk musikk i Russland og som bindeledd mellom norsk og russisk fagmiljø. Selskapet har opprettet kontakt med noen av Russlands fremste unge musikk talenter, som jevnlig turnerer i Norge. Likeledes reiser unge norske talenter til Russland og gir konserter.

Musikkstudenter og lærere ved Norges Musikkhøgskole har hatt et utvekslingsprosjekt med Musikkonservatoriet i Moskva. Samspill mellom unge musikere bygger vennskap og gir kunstneriske erfaringer som kan bli viktig i den langsiktige musikk-kontakten mellom Norge og Russland.

Samtidsmusikk

Norske samtidskomponister, som Ragnar Söderlind og Lasse Thoresen, er invitert til å få sine verker uroppført i Russland. I tillegg har den norsk-russiske komponisten Issay Dobrowen (1891-1953) fått fornyet oppmerksomhet i begge land gjennom konserter av pianisten Jørn Fossheim. Norske jazz-musikere har hatt stor suksess både i Moskva og i St. Petersburg. Nattjazz i Bergen har et langsiktig utvekslingsprosjekt med Russland, der også billedkunst og litteratur inngår i programmet.

Opera

Den norske Opera og kammerorkesteret i Murmansk oppførte operaen “Tosca” under en norsk kulturuke i 2000 og samarbeider videre om nye oppsetninger. Ved Mariinskij-teatret i St. Petersburg oppføres operaen “Olav Trygvason” med musikk av Grieg og Söderlind i 2005.

Teater

Russisk teater har en sentral plass i den internasjonale dramatikkens historie, og også norsk litteratur er del av den. To av verdens betydeligste og mest spilte dramatikere i dag kommer fra Norge og Russland: Henrik Ibsen (1828–1906) og Anton Tsjekhov (1860–1904). Deres verker har lagt grunnlaget for sterke teaterbånd mellom landene.

Hans Henriksen, 37

Yrke: Teaterregissør, leder av sceneinstruktørlinjen ved Statens Teaterhøgskole i Oslo.

Utdannelse: 5-årig mastergrad fra St. Petersburgs statlige akademi for scenekunst, regilinjen.

Favorittoppsetning: Pjotr Fomenkos “Den fantastiske hanreien” av Fernand Crommelynck.

Hva fascinerer deg ved russisk litteratur?

Liksom Mikhail Bulgakov er Nicolaj Gogol en fantastisk og egenartet forfatter. Gogol er forut for sin tid og like aktuell i dag. Han er absurd, morsom, realistisk og dyp, med en tiltalende teatralisk tankegang. Dostoevskij er unik, varig og uten grenser.

Hva gjør russiske stykker så godt egnet på norske teaterscener?

Relevansen i forhold til dagens problemstillinger kommer tydelig fram i Gogols “En gal manns dagbok” fra novellesamlingen “Petersburgnoveller”. Stykket handler om storbymennesker som må være noe. Er man ikke noe, er man heller ikke noen. Er man ikke noen, går mennesket som individ i oppløsning, og er ingenting verdt. Også i dag er det slik at status ofte er viktigere enn mennesket selv. Vi har mye å lære.

Hvorfor utdannelse fra St. Petersburg, og hvilken betydning har denne hatt for ditt arbeid?

Jeg var tidlig interessert i russisk språk, kultur og litteratur og reiste til Russland så snart vestlige studenter slapp inn ved russiske universiteter. For meg har den russiske skolen preget alt mitt arbeid og min tankegang. Den russiske estetikken har blitt en del av meg som person.

Utdanning og forskning

Satsing på utdanning og forskning er viktig for å innlemme Russland som partner i europeisk og globalt samarbeid, både politisk, økonomisk og kulturelt. Samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner i Norge og Russland, herunder utveksling av elever, studenter og lærere, bidrar til økt forståelse mellom mennesker i begge land. Et omfattende forskningssamarbeid bidrar til å utvikle ny kunnskap til beste for ulike fagmiljøer både i Norge og Russland. Kompetansebygging er av sentral betydning for utviklingen av demokrati og en bærekraftig økonomi og grunnleggende for et langvarig samarbeid mellom landene.

I Barentsprogrammet er utdanning og kompetanse ett av fire satsningsområder. Norge støtter denne sektoren med omlag 5 millioner kroner hvert år. Programmet administreres av Barentssekretariatet i Kirkenes (<http://www.barsek.no/>).

Universitets- og høyskolerådet (v/Senter for internasjonalt universitetssamarbeid) og Norges forskningsråd administrerer et program for høyere utdanning og forskning med vekt på institusjonssamarbeid i Barentsregionen. Et nytt program er etablert for 2002-2006 (www.siu.no eller www.forskningsradet.no).

Norske og russiske universiteter og høyskoler vil innenfor denne rammen utvikle prosjektsamarbeid. Økonomi, statsvitenskap, miljø og helse er særlig prioritert. Gjennom kvoteprogrammet mottar norske institusjoner årlig russiske studenter, som tar deler eller hele sin utdanning ved norske institusjoner.

For referanser til utdannings- og forskningsstipender, se side 23.

Heisann, selveste president Putin i skibakken! Snarrådig fikk Andreas presidenten til å stille opp på bilde. Ikke alle studenter har så gjeve minner i fotoalbumet.

Foto: Privat

Veien til Russland

Andreas Benneche velger Russland som levebrød

Russland har igjen åpnet seg for omverdenen. Det betyr en rekke nye muligheter for norske og russiske unge. 21 år gamle Andreas Benneche vaklet nølende inn på den russiske vei allerede på videregående skole. Nå er han sikrere. – Jeg håper å bli en godbit på arbeidsmarkedet, sier han.

“Russland er nok det rette å satse på nå for tiden”, sa hans far. Andreas insisterer likevel på at det var av egen vilje han valgte russisk språk ved Oslo Katedralskole.

Moskva er en metropol og St. Petersburg er jo like rundt hjørnet. Men Russlands historie, kultur, språk og mentalitet; det er fremdeles eksotisk, uoppdaget og uforklart for de fleste. Det var dette som fascinerte Andreas mest, og to år med skole-russisk var ikke nok.

– Jeg kom inn på Forsvarets russiskkurs, og var i halvannet år bøydd over glosebøker og militære betegnelser, kultur og litteratur – alt

under militærets disiplinerte hånd. Skolen gir oss dårlig samvittighet for alt vi ikke kan, men vi lærer en hel masse.

Som universitetsstudent kunne Andreas nøydd seg med seks uker i St. Petersburg og resten av året på norske lesesaler, men det var ikke eksotisk nok. Irkutsk ved Bajkalsjøen, midt i Sibir, 8000 kilometer hjemmefra, derimot ...

Byen er på størrelse med Oslo, og naturen rundt er regnet som noe av Russlands vakreste. – Kanskje har det gått ut over studiene; de kirkeslaviske tekster og språkhistoriske kompendier har nok støvet ned. Til gjengjeld har samværet med russere gjort språket mitt kjapt og naturlig. Nå vil jeg ta noen tilleggsfag, for å få flere ben å stå på. Med over 100 norske firmaer registrert med virksomhet i Russland får nok faren min rett, vedgår 21-åringen: Russland er noe satse på.

Om Norge og fremtiden ...

Igor Storozjok (9), Murmansk

– Om ti år vil jeg bo i et høyere og mer komfortabelt hus.

Bilene vil kunne fly. Det beste med Norge er at det ikke er så kaldt som her, og den eneste forskjellen på oss er språket.

Ungdom fjerner fordommer

Bjørnevatn Skole i Finnmark og skole 9 i gruvebyen Zapoljarnyj har et felles prosjekt. Hvert år drar avgangselevne i 10. klasse ved de to skolene over grensen for å lære om hverandres historie, geografi, samfunnsliv, språk og kultur.

Stine Lise Jørgensen reiste med klassen til Zapoljarnyj for å lære russisk.

– Russisk er et vanskelig språk. Det syntes de om norsk også. Det var ikke så mange av de russiske elevene som snakket engelsk, så det var flott å plutselig kunne kommunisere litt med hverandre, sier den norske eleven.

Stine Lise har vært i Russland før, både med familien og med NRK, som laget et program om samarbeidet mellom skolene.

– Når de russiske elevene er på besøk hos oss, viser vi dem hjemmene våre, fritidsaktivitetene våre og hva vi holder på med til

daglig. Det samme skjer når vi er hos dem, sier 16-åringen.

Et av formålene med skoleprosjektet “Russland – vår store nabo i øst” er å fjerne eventuelle fordommer om Russland og bidra til et godt naboforhold i framtiden.

– Det er både spennende og viktig å ha et slikt samarbeid med en russisk skole. Vi ser det jo alle sammen, det er ingen forskjeller mellom oss og dem. Vi gjør det samme, vi liker den samme musikken og vi står alle på snowboard, sier Stine Line Jørgensen.

For mer om prosjektet:
www.bjornevatn.now.nu/

Norsk-undervisning

ved russiske høyere læresteder

I Russland har studier innen norsk språk og litteratur lange og solide tradisjoner. Norskundervisningens “arnested” i den russiske akademiske verden er Statsuniversitetet i St. Petersburg, der norskfaget ble innført i 1945. I dag er det seks universiteter som underviser i norske emner, og ved fire av dem er det ansatt en norsk lektor. I Norge tilbys undervisning i russisk språk og litteratur ved tre av Norges fire universiteter, og ved enkelte høyskoler og videregående skoler.

Norskundervisningsmiljøene i Russland har fostret lingvister av internasjonalt format. I tillegg til filologer finner man i dag blant annet biolog-, juss-, realfags- og medisinerstudenter på norskstudiet. Forsknings- og utdanningssamarbeidet styrkes ved at russiske akademikere fra ulike fagfelt tilegner seg kunnskap om Norge.

Da H.M. Kong Harald V åpnet Det norske universitetssenteret i St. Petersburg under statsbesøket i 1998, fremsto dette som et vesentlig bidrag til videreutviklingen av samarbeidet. Senteret tilfører både norsk og russisk akademisk miljø viktige impulser.

Utenriksdepartementet støtter undervisningen i norske emner på ulike vis, ved undervisningsmaterieell, teknisk utstyr, skjønn- og faglitteratur, stipendprogrammer og forfatter- og foreleserbesøk.

Foto: Privat

Knut “Kuppern” Johannesen på pallen på Dinamo-stadion i Moskva etter sin første VM- seier på 5000 meter.

Foto: NPS

Stemningen var stor under russerlandskampene – både på stadion og hjemme foran radioapparatene. Notering av rundetider var obligatorisk.

Iskalde rivaler – varmt vennskap

Både Norge og Russland setter sine idrettsutøvere høyt. 50-tallets skøyteløpere var helter i begge land, og på isen var både Norge og Russland supermakter.

– I skøytesportens glansdager på 50-tallet var det spenning, høye brøl og en fantastisk folkefest hver gang det var “russerlandskamp” på Bislett Stadion. Også de sovjetiske skøyte- løperne Jevgenij Grisjin, Oleg Gontsjarenko, Boris Sjilkov, Boris Stenin og Viktor Kositsjkin, ble hyllet som stjerner i Norge. Som den nybakte europamester Robert Merkulov sa det i 1962:

– Det er ingen andre steder jeg heller ville vunnet denne tittelen enn her på Bislett.

Arild Gjerde, tidligere generalsekretær i Norges Skøyteforbund, har i hele etterkrigs- tiden og fram til i dag hatt et godt forhold til skøyteløpere fra det tidligere Sovjetunionen.

– I skøytesporten fantes ingen kald krig. De sovjetiske skøyte- løperne var jo helter. Man skal ikke se bort fra at skøytesportens enorme popularitet bidro til at det norske 50-tallsmennesket fikk et noe mildere syn på Sovjetunionen, til tross for den politiske spenningen, sier Gjerde.

Allerede før første verdenskrig samlet over 30.000 mennesker seg på Bislett for å se Oscar Mathisen i duell mot Russlands stjerner Nikolaj Strunnikov og Platon Ippolitov. Til tross for at Sovjetunionen i en periode etter revolusjonen trakk sine idrettsfolk fra inter- nasjonale stevner, deltok utøvere i arbeider- idrettens mesterskap i Norge. Etterkrigs- tidens populære landskamper mellom Norge

og Sovjetunionen trakk store folkemengder i begge land, og det tette samarbeidet fortsatte fra 70-tallet med årlige junior- og ungdoms- stevner. I dag deltar også flere andre land i de årlige lekene, blant andre de nordiske landene, Hviterussland, Ukraina og Polen.

På pallen i Moskva

– Det er noe av det aller største jeg har vært med på. En herlig opplevelse! Knut “Kuppern” Johannesen drømmer seg tilbake til seiers- pallen på Dinamo-stadion i Moskva. Året er 1955. Han har vunnet sin aller første VM-seier på 5000 meter på skøyter – 23 år gammel.

– Nitti tusen mennesker heier og jubler mot meg fra tribunen. Aldri har jeg sett slike folkemengder på et skøytestevne. På toppen av pallen står jeg, en lykkelig unggutt fra Kampen og skjelver i knærne. Krigen er kun et tiår unna, Lenin og Stalin ser ned på meg fra store plakater og Norges nasjonalsang runger over Dinamo-stadion – til min ære! Fantastisk, var det! Liksom de russiske skøyte- løperne var helter i Norge, ble de norske hedret i Russland – også av utøverne selv.

– For noen fine gutter, vi hadde et godt og tett vennskapsforhold med de russiske løperne i mange år etter, sier Kuppern, som med Hjalmar Andersen, Roald Aas og Torstein Seiersten dannet etterkrigstidens gylne norske firkløver på skøyteisen.

Med troll i bagasjen

Helena Peenema.

– Russere elsker troll. De kjøper ikke ett, men mange. Flere skriver og ringer i etterkant og sier: “Helena, kan du ikke sende oss noen flere figurer?” De fyller hjemmene sine med norske troll

og alle har hvert sitt navn, sier Helena Peenema. I flere år har hun vært guide for russisk- og engelskspråklige turister til Norge. I tillegg driver Peenema, som er estisk av opprinnelse, et reisebyrå i Oslo for russisk- språklige turister. Og turistene kommer – stadig oftere fra Russland.

– Det er et enormt potensial for turisme fra Russland. Flere får råd til å reise, og mange synes Norge er spennende og vakkert. Russiske turister er emosjonelle og blir betatt av Norges natur, noen ganger så sterkt at de blir rørt til tårer, forteller hun.

Turistene kommer med fly fra Moskva, med båt fra Danmark og med busser fra Stockholm eller over grensen i nord. En økende andel russiske besøkende kommer også til Norge på forretningsreiser og semina- rer, hvor sightseeing er med i programmet.

– Russiske besøkende er ofte velutdanne- de og intellektuelle, sier Peenema. Hun er

imponert over de russiske turistenes kunnskapsnivå om Norge. Ofte er hun dem svar skyldig.

– De kan masse om Norge fra før, noen har dybdekunnskap om norsk kunst, litteratur og historie. For ikke lenge siden viste en russisk dame meg en nyinnkjøpt suvenirdukke og sa: “Helena, du ser vel hvem det likner på, det er jo Harald Hårfagre!”

Visste du at ...

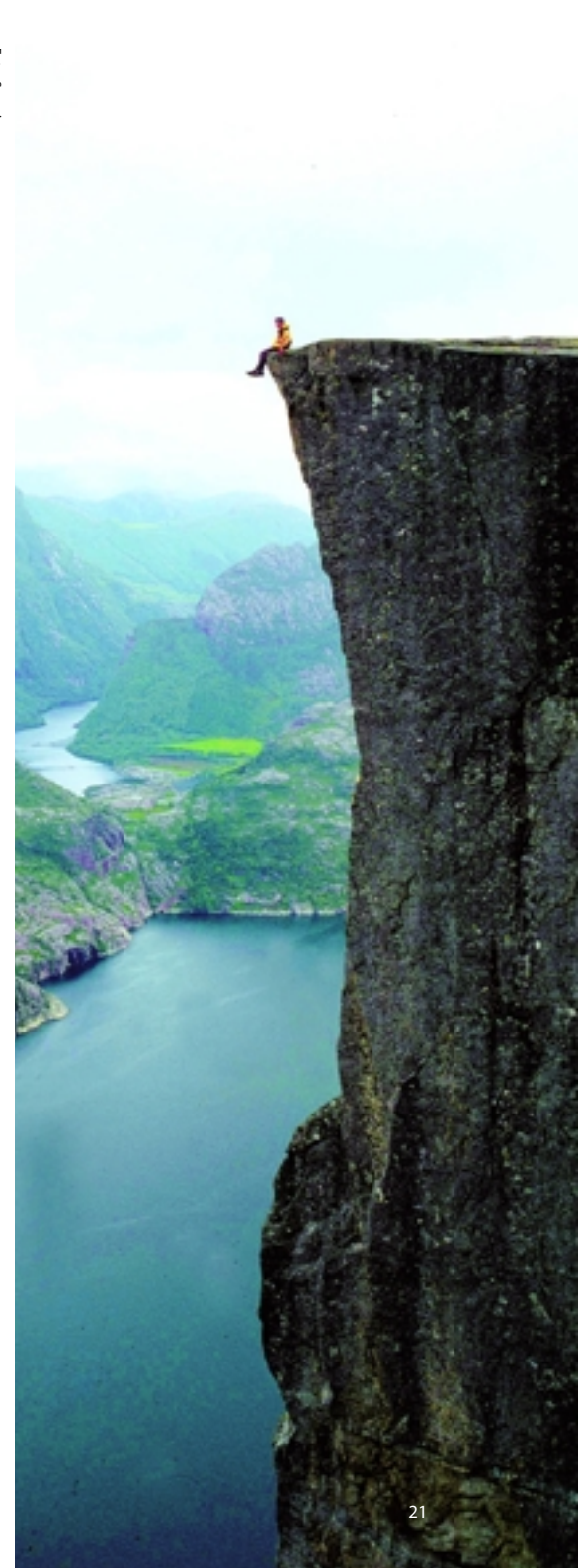
... to av Norges dronninger var av russisk opprinnelse?

Ellisiv Jaroslavdatter (f. ca 1003) var gift med Harald Hardråde, som ble konge i Norge i 1047. Ellisiv (el. Elisabeth) var datter av stor- fyrst Jaroslav av Kiev og ble den første ikke- skandinaviske dronningen i Norge.

Malmfrid Mstislavdatter (f. ca 1104) ble gift med kong Sigurd I Magnusson Jorsalfar. Malmfrid var datter av fyrst Mstislav i Holmgard.

Svalbard

Barentsburg er i dag den eneste befolkede russiske bosetningen på Svalbard. Her finnes også et russisk konsulat. Den russiske hovedaktiviteten er kullgruvevirksomhet. Ifølge befolkningsregisteret for Svalbard var det rundt 900 russiske arbeidstakere i Barentsburg i 2002.

Nyttige adresser:

Det kgl. norske utenriksdepartement

7. juni plassen/Victoria terrasse
Postboks 8114 Dep.
NO-0032 Oslo
Tlf: +47 22 24 36 00
Fax: +47 22 24 95 80/81
infosek@ud.dep.no
www.odin.dep.no/ud

Den russiske føderasjons utenriksdepartement

Smolenskaja-Sennaja plass 32-34
121 200 Moskva G-200
MID
Russland
www.mid.ru/
Tlf: +7 095 24 41606
Fax: +7 095 24 43188

Det kgl. norske ambassade, Moskva

Ulitsa Povarskaya 7
131940 Moskva
Russland

Tlf: +7 095 933 1410
Fax: +7 095 933 1412
emb.moscow@mfa.no
www.norvegia.ru/

Det kgl. norske generalkonsulat, Murmansk

Ulitsa Sofji Perovskoj 5
RU – 183038 Murmansk
Russland
Tlf: +7 512 95 10037
Fax: +7 512 95 10044
cons.gen.murmansk@mfa.no

Visumkontoret:

Tlf fra Norge: +7 512 95 10342
Tlf fra Russland: (+7 8152) 553879
Fax fra Norge: +7 512 95 10341
Fax fra Russland: +47 789 10341

Det kgl. norske generalkonsulat, St. Petersburg

Nevsky Prospekt 25
191186 St. Petersburg
Russland

Postadresse:

Postboks 75
FIN-53501 Lappeenranta
Finland
Tlf: +7 812 3262 650
Fax: +7 812 3262 651
cg.st.petersburg@mfa.no

Den russiske føderasjons ambassade

Drammensveien 74
NO-0244 Oslo
Tlf: +47 22 55 32 78/ +47 22 44 06 08
Fax: +47 22 55 00 70
rembassy@online.no
www.norway.mid.ru/

Konsulatavdelingen:

Oscarsgt. 16
NO-0352 Oslo
Tlf: +47 22 60 30 35
Fax: +47 22 56 58 78.
consul@online.no

Handelsavdelingen:

Drammensveien 106B
NO-0244 Oslo
Tlf: +47 22 44 40 25/+47 22 44 01 48
Fax: +47 22 55 35 78

Den russiske føderasjons generalkonsulat

Rådhusplassen 2
Postboks 98
NO-9900 Kirkenes
Tlf: +47 78 99 37 37
Fax: +47 78 99 37 42

Den russiske føderasjons konsulat

Barentsburg
Svalbard
Tlf: +47 79 02 17 85
ksvalbar@online.no

Barentssekretariatet, Kirkenes

Wiullsgate 3/5
Kirkenes
Postadresse:
Postboks 276,
NO-9915 Kirkenes
Tlf: +47 97 70 50
Fax: +47 97 70 55
barsek@barsek.no
www.barsek.no

Barents informasjonssenter, Arkhangelsk

Pomor Universitetet
Ulitsa Uritsky 56
Arkhangelsk, Russland
Tlf: +7 8182 23 63 15 (fra Norge) /
+47 78 91 61 09 (fra Russland)
Fax: +7 8182 23 63 15 (fra Norge) /
+ 7 51295 16109 (fra Russland)
shalyov@pomorsu.ru

Barents informasjonssenter, Narjan-Mar

Ulitsa Portovaya 11 A
166 000 Narjan-Mar
Nenets AutonomOUS Okrug
Russland
Tlf: +7 8185 34 28 19
Fax: +7 8185 34 28 19
neninfo@atnet.ru

Barents informasjonssenter, Murmansk

MSTU, kontor nr. 131
Ulitsa Sportivnaya 13
183008 Murmansk
Russland
Tlf: +7 8152 45 21 40
Fax: +7 8152 45 21 40
murbic@murman.ru

Utdannings- og forskningsstipender:

Barentsprogrammet

Støtte til utdanning og kompetanseutvikling i Barentsregionen.

www.barsek.no/index_programmet.html

Barentsplus

Stipendprogram for lærere og studenter i Barentsregionen.

www.barentsplus.org/

Barentsrådet

Utvekslingsprogram for høyere utdanning og forskning i Barentsregionen.

www.barents.no/utveksling/engelsk/

Nordisk Forskerutdanningsakademi (NorFA)

Støtteordning for forskere og doktorgrads-studenter i de baltiske landene, St. Petersburg-regionen, Kaliningrad og Barentsregionen.

www.norfa.no/

Nordisk ministerråd

Tilskudd til institusjoner og organisasjoner for langsiktig prosjektsamarbeid innen høyere utdanning og forskning.

www.norden.org/utdannelse/stoetteordninger/sk

North2north

Nytt student- og lærerutvekslingsprogram i regi av Arktisk universitet.

www.uarctic.org

Programmer for Russland, Sørøst-Europa og søkerlandene til EU

Handlingsprogrammer innen høyere utdanning og forskning.

www.siu.no/vev.nsf/o/english

Statens lånekasse for utdanning

Kvoteprogram for studenter fra utviklingsland og Sentral- og Østeuropa for å studere i Norge.

www.lanekassen.no

Barents Regional Youth Programme

www.barents.no/engelsk/index2.html

Stipend til Russland under

Kulturavtalene:

[www.forskningsradet.no/fag/andre/is/](http://www.forskningsradet.no/fag/andre/is/norskesokere/norsk_index.html)

[norskesokere/norsk_index.html](http://www.forskningsradet.no/norsk_index.html)

[www.forskningsradet.no/english/fellowships/](http://www.forskningsradet.no/english/fellowships/is/is_hoved_engelsk.html)

[is/is_hoved_engelsk.html](http://www.forskningsradet.no/english/fellowships/is/is_hoved_engelsk.html)

Andre aktører og aktiviteter:

Statens utdanningskontor i Finnmark

(www.su.fm.no.)

Finnmark fylkeskommune

(www.finnmark-f.kommune.no/)

Sør-Varanger kommune

(www.sor-varanger.kommune.no/)

Bjørnevatn skole

(www.bjornevatn.now.nu/)

Grensetunet: Oversikt over grunnskoler i Sør-

Varanger og deres aktiviteter mot Russland

(www.grensetunet.org)

Svanvik folkehøgskole

(home.online.no/~svanfhs/index.htm)

Svanhøvd miljøsenter

(doksenter.svanhovd.no/)

Fakta om Russland

• Innbyggere: ca 144 millioner.

• Areal: 17.075.400 km² – verdens største land og nesten dobbelt så stort som USA.

• 2/3 av landet ligger i Asia, 1/3 i Europa.

• Hovedstad: Moskva (grunnlagt 1147).

• Myntenhet: Rubel.

• Styreform: Republikk siden 1991.

• Nasjonaldag: 12. juni.

• Religion: 75% av troende er russisk ortodokse, 19% er muslimer.

• Tidssone: 11 tidssoner med 10 timer forskjell fra øst til vest i landet.

• Den transsibiriske jernbane er med sine 9446 km verdens lengste jernbanestrekning. Den strekker seg fra Moskva til Vladivostok.

• Volga (3685 km) er Europas lengste elv.

• Elbrus, Europas høyeste fjell, er 5642 m høyt.

• Det finnes ca. 2 millioner innsjøer i Russland.

• Innsjøen Bajkal i Sibir er verdens dypeste innsjø (1637 m dyp). Her finnes verdens eneste forekomst av ferskvannssel.

• Med sine ±65 °C vinterstid er den nordøstlige byen Ojmjakon verdens kaldeste bebodde sted.

• Store deler av St. Petersburg ligger på sumpig grunn og er bygget på pæler. Byen kalles derfor “Nord-Europas Venezia”.

• Eremitasjen i St. Petersburg, hvor Vinterpalasset er en del, er ett av verdens største kunstmuseer. 2,5 millioner gjenstander er utstilt.

• Ved Den røde plass i Moskva ligger Kreml, offisiell residens for landets statsoverhode. Festningen, som ble oppført på 1400-tallet, er omgitt av en 2,4 km lang og 20 m høy mur med 19 tårn.

